

DE KRACHT VAN DE DIALOOG IN ZILL

In dit artikel verduidelijken en illustreren we de relatie tussen het leerplan *Zin in leren! Zin in leven!* (Zill) en de katholieke dialoogschool. Die relatie is wederkerig. Enerzijds zullen schoolteams die Zill goed implementeren belangrijke stappen zetten in de concrete uitwerking van de katholieke dialoogschool in de eigen context. Anderzijds zullen teams die door de bril van de katholieke dialoogschool naar het leerplan kijken betekenisvolle stappen zetten naar een gedeelde visie op goed onderwijs. In het eerste deel van het artikel lichten we enkele aspecten van de katholieke dialoogschool toe die inspireerden bij de uitwerking van Zill. In het tweede deel beschrijven we hoe die elementen, door gebruik te maken van de mogelijkheden van Zill, tot leven kunnen komen in de klas.

Krachtlijnen van de katholieke dialoogschool

Niemand zal tegenspreken dat een school leiden of een opvoedingsproject concreet gestalten in de dagelijkse praktijk meer behelst dan een leerplan realiseren. Ondanks de verwevenheid van Zill en de katholieke dialoogschool geldt evenzeer dat het realiseren van een katholieke dialoogschool meer inhoudt dan het uitvoeren van Zill. Toch durven we stellen dat Zill tot het DNA van een katholieke dialoogschool behoort.

Dialogeren als werkwoord

In een katholieke dialoogschool doorlopen leraren en leerlingen een voortdurend proces waarbij dialogeren een belangrijk werkwoord is. Als het gaat om de voortdurende identiteitsontwikkeling van de school, om daardoor in een team een gedeelde visie op goed onderwijs te ontwikkelen, dan is eerste dialoog die tussen het schoolteam en de inspiratiebronnen van een katholieke school. Dit zijn belangrijke hulpbronnen waar een team bij het dagelijks werken en leven op school uit kan putten. Denk maar aan de Bijbel, aan de spiritualiteit van de oprichters van de school, aan de religieuze symboliek achter de naam van een school, aan de visietekst 'katholieke dialoogschool' en aan 'Opdrachten voor het katholiek basisonderwijs in Vlaanderen'.

Die hulpbronnen boden ook handvatten bij de uitwerking van Zill. Verschillende keuzes die de ontwikkelgroepen maakten, kunnen rechtstreeks worden gekoppeld aan de christelijke inspiratie van katholiek onderwijs. Denk maar aan de uitwerking van het ontwikkelveld 'Ontwikkeling van een innerlijk kompas', de invulling van ontwikkelthema's, zoals 'relationele vaardigheden' en 'engagement voor duurzaam samenleven' en de uitdrukkelijke integratie van het leer- en werkplan rooms-katholieke godsdienst in Zill. Ook de uitdrukkelijke en fundamentele vraag aan de leerplangebuiters om ontwikkelvelden en -thema's zoveel als mogelijk met elkaar te verbinden, zodat holistisch onderwijs mogelijk wordt, vindt haar oorsprong in die traditie.

Recontextualisering

Dialoog met de traditie duiden we met een theologisch woord aan als 'recontextualisering'. Dat begrip vat hoe katholieke traditie voortdurend in beweging is, hoe gelovigen voortdurend in dialoog gaan met God en het Woord van God in wezen een gesprek is tussen God en gelovige. In dit gesprek kan er sprake zijn van een 'onderbreking', een moment waarop we - soms abrupt - beseffen dat onze vertrouwde opvattingen en vooronderstellingen niet langer kloppen of zomaar behouden kunnen blijven. De katholieke traditie kan daarbij fungeren als spiegel, die leerlingen, ouders, leraren, schoolleiders, schoolbestuurders ... confronteert met eigen opvattingen en gedragingen. Denk bijvoorbeeld aan dit bijbelverhaal (Lc. 13, 6-9). Een vijgenboom draagt na enkele jaren nog steeds geen vruchten. De eigenaar van de boomgaard geeft opdracht de boom om te hakken. Maar een knecht vraagt om de boom nog één jaar te mogen verzorgen. Misschien draagt hij dan wel vruchten? Wat betekent dit verhaal voor een schoolteam, voor de leerlingen, wanneer zij de gangbare evaluatiepraktijk spiegelen aan dit verhaal? Wie ziet doorheen het negatieve nog het positieve? In welke mate creëert het schoolteam nieuwe kansen?¹ Het verhaal openbaart als het ware hoe de onderwijspraktijk zou kunnen zijn en illustreert hoe dialoog met traditie een kwestie is van 'leren zien wat kan'.

Wie zich vanuit eigen persoonlijke identiteit niet sterk verbonden voelt met deze verhalen, kan zich toch aangesproken voelen door de manier waarop ze de ontwikkeling van een gedeelde visie op goed onderwijs inspireren.

Recontextualisering en onderbreking zijn ook in de basisschool vaak weerkerende processen. Het pleidooi voor sterk wereldoriënterend en werkelijkheidsnabij onderwijs, waarbij leer- en leefstof voortdurend met elkaar verbonden worden, komt daaruit voort. De ontwikkeling van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes is net gericht op een stevige en zelfredzame participatie aan de wereld van vandaag en morgen. We willen kinderen en jonge mensen helpen groeien tot personen die op een positief-kritische en geïnspireerde wijze kunnen bijdragen aan de toekomstige wereld. ►

Een drieledig aanbod

Zill documenteert, doorheen de verschillende ontwikkelvelden, -thema's, doelstellingen en de eraan verbonden leerlijnen, de ontwikkeling die kinderen tussen 2,5 en 12 jaar doormaken om binnen en buiten de school, op hun niveau te kunnen bijdragen aan "een open, zinvolle, verdraagzame en duurzame samenleving, waar een plaats is voor iedereen – een wereld waar ook God van droomt."

Om die ontwikkeling mogelijk te maken, is een drieledig, complementair aanbod onontbeerlijk: een **duidelijk** aanbod, een **breed** aanbod en een **bedachtzaam** aanbod. Dat de delen complementair zijn, houdt in dat elk aanbod ertoe doet. We lichten ze kort toe.

Een duidelijk aanbod van katholieke traditie

Dialogo met de traditie houdt in dat katholieke scholen bereid én in staat zijn om de eigen levensbeschouwelijke positie toe te lichten. Daartoe dienen ze voldoende kansen te creëren voor een duidelijk aanbod van katholieke traditie. De meest voor de hand liggende vindplaats van de doelen die daarmee verband houden, is het ontwikkelveld 'Rooms-katholieke godsdienst'. De te verwachten leeruitkomst bij dat ontwikkelveld vat goed samen waar we met de leerlingen van de basisschool naartoe willen:

Ik sta open voor een diepere dimensie in het leven. Ik maak kennis met en ga in dialoog met de katholieke geloofstradi-

tie. Ik groei op levensbeschouwelijk, religieus en/of godsdienstig vlak.

Een aandachtspunt is wel dat het niet volstaat om énkél aan de doelen uit dit ontwikkelveld te werken. Er is ook expliciete aandacht nodig voor doelen die onder andere opgenomen zijn bij het ontwikkelveld 'Ontwikkeling van een innerlijk kompas'. Ook daar lezen we duidelijk waar we met de leerlingen willen uitkomen:

In dialoog met de a/Andere(n) leer ik mezelf en waartoe ik word uitgenodigd kennen. Ik kan richting geven aan mijn leven. Ik reageer veerkrachtig.

Een breed aanbod van christelijke traditie

In het katholiek basisonderwijs kiezen we er uitdrukkelijk voor om 'het levensbeschouwelijke' niet los te snijden van de werkelijkheid waarin kinderen leven. Het verdient net aanbeveling om dat ook te midden van die werkelijkheid ter sprake te brengen. Omdat een katholieke dialoogschool haar dialoog met de traditie op elk aspect van het onderwijs wil betrekken, moeten er in de basisschool voldoende kansen voor een breed aanbod van katholieke traditie geboden worden.

De digitale omgeving van Zill maakt het mogelijk om op een laagdrempelige wijze de ontwikkelvelden 'Rooms-katholieke godsdienst' en 'Ontwikkeling van een innerlijk kompas' met elkaar en met de andere ontwikkelvelden te verbinden. Daarnaast is er, zoals uit onderstaand voorbeeld blijkt, ook binnen de andere ontwikkelvelden aandacht voor aspecten van de katholieke dialoogschool.

- ✔ IVds3 Bijdragen aan een zinvolle samenleving waar een plaats is voor iedereen en respectvol omgaan met en zorgen voor de kwetsbare ander
- ✔ IVds4 Zorgzaam omgaan met de schepping, zich inzetten voor een leefbare planeet
 - 2,5 - 12 Alert zijn voor de schoonheid van de schepping - nadenken over een sam...
- ✔ IVds5 Bewust omgaan met consumeren
 - 4 - 7 Ervaren hoe men met anderen kan delen en wat dit betekent voor zichzelf...
- 🌱 OWna4 Ervaren, onderzoeken, vaststellen en uitdrukken hoe levende organismen groeien en zich voortplanten
 - 2,5 - 12 Verwondering en bewondering tonen voor elke vorm van nieuw leven en di...
- 🌱 OWna9 Onderzoeken en illustreren hoe de aarde om de eigen as draait en hoe de aarde, de zon en de maan ten opzichte van elkaar bewegen
 - 2,5 - 12 Bewondering en verwondering ervaren en uitdrukken voor het onmetelijke...
- ❤️ SEsb2 Gezond en liefdevol fysiek contact erkennen, ervaren en benoemen als een basisbehoefte
 - 10 - 12 Inzien hoe voor christenen God zich te kennen geeft in een liefdevol s...

De taal die in de verschillende ontwikkelvelden wordt gebruikt, laat ruimte om levensbeschouwelijke aspecten van de werkelijkheid ter sprake te brengen, ook vanuit rooms-katholiek perspectief. Het christelijke mens- en wereldbeeld, gekenmerkt door relationaliteit, verbondenheid, het samenspel van gave en opgave wordt in de formulering van visieteksten en generieke doelen in de verschillende ontwikkelvelden duidelijk als inspiratiebron gehanteerd.

Een bedachtzaam aanbod van christelijke traditie

De identiteit van een katholieke school is gebaseerd op een dialoog met de traditie waarin

‘onderbreking’ tot nieuwe mogelijkheden leidt. Daarom mag die traditie niet als een gesloten, dominant verhaal gaan doorwerken in het leven en leren op school. Dat zou trouwens tegen de aard van het christelijke verhaal ingaan: dat wil open, uitnodigend en uitdagend zijn. Dit brengt ons bij het derde deel van het complementaire aanbod: een bedachtzaam aanbod van katholieke traditie, dat steun geeft aan de ontwikkeling van identiteit in verschil. Zill nodigt leraren uit om hun leerlingen voldoende ruimte en gelegenheid te bieden om te oefenen in de dialoog die leerlingen helpt hun identiteit te ontwikkelen in een wereld van verschil. ►

Levensbeschouwelijke grondhouding (IKlg)

Ik sta stil bij levensvragen en ga daarover in dialoog met de christelijke geloofstraditie en andere levensbeschouwingen.

IKlg1

Dieper ingaan op de eigen levensbeschouwelijke en spirituele ontvankelijkheid en groei

2,5 – 12

De eigen openheid voor een diepere dimensie⁷ (de Andere) in het dagelijks leven (in de ontmoeting met mensen, in de natuur, in verdriet en pijn ...) verder verkennen en voeden - gericht zijn op het zoeken naar en het vinden en ontvangen van betekenis en zin - ontdekken en leren kennen van bronnen van hoop en betekenisverlening

Spiritualiteit beleven met de totale persoon – met anderen communiceren over het eigen zin zoeken - gevoelig zijn voor en verlangen naar de authenticiteit van mensen in wat ze zeggen en doen

Existentiële vragen stellen - open filosoferen en theologiseren zonder sluitende antwoorden te verwachten

7 – 12

Ontdekken hoe mensen in hun zoeken niet (alleen) zin ‘geven’, maar ook zin ‘ontvangen’ – ontdekken hoe levensbeschouwelijke beleving en spiritualiteit, zowel in blije als in moeilijke tijden een gids en een steun kunnen zijn

De eigen vragen over leven en dood, goed en kwaad, God, verscheidenheid... afoetsen aan levensbeschouwelijke bronnen die worden aangereikt

In de christelijke en andere levensbeschouwelijke tradities het denken, voelen en beleven van mensen ontdekken en zien hoe ze door de tijd evolueren - ontdekken hoe deze veranderende manier van kijken naar de eigen levensbeschouwing verrijkend kan zijn voor zichzelf, voor de anderen en voor levensbeschouwelijke tradities

RKlg2 Komen tot communicatie op levensbeschouwelijk, religieus en/of godsdienstig vlak, verbaal of niet-verbaal

RKlg2

De eigen levensbeschouwelijke en spirituele kijk verruimen door in ontmoeting en in dialoog te treden met anderen

2,5 – 12

Zich ervan bewust worden hoe anderen eigen emotionele, persoonlijke, levensbeschouwelijke en religieuze ervaringen en verhalen met zich meedragen

Ontdekken hoe mensen dankzij verschillen kunnen groeien en in beweging komen - ontdekken hoe het nieuwe dat anderen binnenbrengen kan bijdragen aan de persoonlijke groei - 'zich schuren aan elkaar' ervaren als een verrijking - in ontmoeting willen treden met anderen en daarbij bereid zijn om te geven aan én te ontvangen van anderen

Ontdekken dat er verschillende zingevingsverhalen, levensbeschouwingen en religies bestaan - er nieuwsgierig naar zijn en ermee in ontmoeting treden - beluisteren hoe mensen in de ontmoeting met anderen de diepere dimensie⁸ op het spoor komen - dit mogelijk zelf ook ervaren en hier uitdrukking aan geven - zich bewust worden van het feit dat men niet mee hoeft te gaan in de geconstrueerde werkelijkheid van anderen

RKlg2 Komen tot communicatie op levensbeschouwelijk, religieus en/of godsdienstig vlak, verbaal of niet-verbaal

RKlg4 Groeien in interlevensbeschouwelijk ontmoeten en samen leven

De vraag naar een bedachtzaam aanbod is niet in tegenspraak met een duidelijk aanbod, maar kwalificeert het wel. Het deed de ontwikkelaars van het leerplan bijvoorbeeld voortdurend nadenken over de taal die ze hanteerden en over de plaats waar dit bedachtzaam aanbod het best aan bod kwam. Een goed voorbeeld is de verwijzing naar transcendentie, naar wat mensen overstijgt. We gebruiken hiervoor "Ander", met hoofdletter. Daarmee willen we enerzijds aansluiten bij het christelijke taalgebruik om over God te spreken, maar anderzijds kinderen en leerkrachten uitnodigen om in te brengen wat dat woord vanuit hun eigen 'thuisland' – die ook niet-religieus kan zijn – kan betekenen.

Zill-ig werken aan de katholieke dialoogschool

Werken vanuit een focus

Binnen Zill worden de gebruikers uitgenodigd om te werken aan de ontwikkeling van leerlingen vanuit een focus. Zodra die focus bepaald is, wordt gestart met een ontwerpfase op weg naar het meest passende onderwijsarrangement. Bij

het bepalen van de focus wordt, zoals de figuur hierbij uitdrukt, vertrokken vanuit drie kernvragen: Deze drie kernvragen worden in Zill ook betrokken op het levensbeschouwelijke discours.

De leerling(en)

De ontwikkelaars van Zill gaan ervan uit dat leraren een goed zicht hebben op de persoonlijkheid en de ontwikkeling van hun leerlingen. Die

kennis is onontbeerlijk voor het bepalen van de zone van naaste ontwikkeling van de leerling en heeft ook betrekking op de levensbeschouwelijke positie van de leerling:

Wie is de leerling als mens: hoe denkt, voelt en handelt dit kind? In welke omstandigheden groeit dit kind op? Waarvan droomt dit kind? Hoe functioneert dit kind in groep (thuis, op school, op straat ...)? Hoe staat het op levensbeschouwelijk vlak in het leven?

Bij het bepalen van de focus op het niveau van de leerling kan de aandacht gaan naar een groep leerlingen (school- en klasniveau) of een individuele leerling. In die zin spreken we van een groepsgerichte of een individugerichte focus.

De context

De verbinding tussen leren en leven vormt de rode draad in *Zin in leren! Zin in leven!*. Daarom moeten we de context bij het bepalen van de focus voor het leren mee in rekening brengen. Verschillende elementen komen daarbij in het vizier, waaronder het opvoedingsproject van de school:

Welke mensen wil de school vormen? Wat is schooleigen en typeert leren en leven in deze school? Wat typeert de schoolcultuur? Welk gezicht heeft de school?

Dialogo met de traditie houdt in dat katholieke scholen bereid én in staat zijn om de eigen levensbeschouwelijke positie toe te lichten.

Het leerplan

We beschreven hierboven reeds hoe belangrijk het is dat de groei die betrekking heeft op de ontwikkeling van competenties die de levensbeschouwelijke dialoog mogelijk maken, harmonieus en geïntegreerd gebeurt via een duidelijk, breed én bedachtzaam aanbod. Dat kan door

meerdere ontwikkelvelden of ontwikkelthema's samen in de focus te zetten, met aandacht voor zowel de persoonsgebonden als de cultuurgebonden ontwikkeling.

Een variatie aan onderwijsarrangementen

Zill promoot een aanpak waarbij leerlingen kansen krijgen om veelzijdige en verscheiden ervaringen op te doen. Leraren kunnen onder andere zorgen voor een prikkelende inrichting van de speel- en leeromgeving, voor uitdagende opdrachten of taken en een coachende begeleidingsstijl. Die noodzakelijke verscheidenheid aan onderwijsarrangementen – lees: variatie – willen we benadrukken. Ze komt het levensbeschouwelijk discours en de activering van de katholieke dialoogschool ten goede. Gevarieerde leeransen bieden vaak een nieuw perspectief, een nieuwe kijk op bepaalde leerinhouden.

Het leerplan stelt vier rijke ervaringskansen voor op die breed en diepgaand ontwikkelen stimuleren. Elk van die ervaringskansen draagt op een eigen wijze bij aan de persoonsgebonden en cultuurgebonden ontwikkeling van leerlingen.

Ontmoeten

Ontmoeten houdt in dat leerlingen en leraren ongedwongen en spontaan samen zijn, genieten van elkaars aanwezigheid, met elkaar com- ▶

municeren en de bereidheid tonen om zichzelf en elkaar (beter) te leren kennen. Ze gaan met elkaar in dialoog. De actuele en brede leef- en belevingswereld van de leerlingen vormt daarbij het vertrekpunt. De aanpak en het aanbod zijn gericht op de actieve beleving van het samen-zijn en het groeien in verbondenheid

In het katholiek basisonderwijs kiezen we er uitdrukkelijk voor om 'het levensbeschouwelijke' niet los te snijden van de werkelijkheid waarin kinderen leven.

Zelfstandig spelen en leren

Tijdens momenten van zelfstandig spelen en leren worden leerlingen uitgedaagd om speels, onbevangen en creatief om te gaan met de wereld, om er autonoom en actief betekenis in te zoeken. Zelfstandig spelen en leren doet een beroep op de verantwoordelijkheidszin van leerlingen en zet hen aan om hun eigen leerproces explicieter in handen te nemen. Daarbij moeten ze eigen keuzes maken en plannen vooropstellen. De leraar faciliteert vooral. Begeleid exploreren en beleven

Bij deze ervaringskans ligt de nadruk op het veelzijdig verkennen, ontdekken en onderzoeken van de echte werkelijkheid. Leerlingen komen actief in contact met iets uit hun vertrouwde leefwereld of worden door de confrontatie met iets nieuws net uit hun comfortzone gehaald. Zowel de leerlingen als de leraren, of leerlingen onderling (peer-to-peer) nemen het initiatief om die impressiemomenten te starten, te verdiepen

en/of uit te breiden. Vaak bepalen ze de doelen in onderling overleg.

Geleid spelen en leren

In een geleid aanbod staat de leraar aan het roer. Hij/zij stelt doelen voorop en bepaalt groten-deels de koers en het specifieke aanbod of de activiteit door vooraf de verschillende stappen vast te leggen en tijdens de activiteit gericht te begeleiden. Dat de leraar een strak scenario volgt, sluit niet uit dat leerlingen ook zelfstandig kunnen bezig zijn en ruimte tot initiatief krijgen.

Leraren zijn tijdens de verschillende ervaringskansens vanzelfsprekend actief betrokken bij het leren van hun leerlingen, maar ze wisselen wel voortdurend van rol. Het is belangrijk dat ze zich daarvan bewust zijn en kiezen voor een aan de ervaringskans aangepaste begeleidingsstijl. Een belangrijk aandachtspunt, zeker op het vlak van het duidelijk aanbod, is dat niet al onze leraren meer opgeleid of gemandateerd zijn om rooms-katholieke godsdienst te geven. Dat is onder meer het geval in basisscholen die, gezien hun interculturele of interreligieuze context, ook één of meerdere leraren aanwerven die tot een andere godsdienst of levensbeschouwing behoren. Zij zijn welkom als leraar en kunnen aan de katholieke dialoogschool een bijzonder cachet geven, al hebben zij geen mandaat voor het vak rooms-katholieke godsdienst. Voor dat specifieke aanbod zal dan naar oplossingen gezocht moeten worden binnen het team. Uitwisseling van leraren, team-teaching of taakdifferentiatie kunnen dan soelaas bieden.²

Tom Uytterhoeven, Stafmedewerker
Dienst Identiteit & kwaliteit
tom.uytterhoeven@katholiekonderwijs.vlaanderen

Kris De Ruyscher, Pedagogisch begeleider
Dienst Curriculum & vorming
kris.deruyscher@katholiekonderwijs.vlaanderen

EINDNOTEN

1. Cf. Fons Uytterhoeven, *Een uitdagend woord. Inspiratie in het dagelijks leven op school*, Antwerpen, Halewijn, p. 14-15.
2. Zie De Vlaamse bisschoppen, *De Erkende Instantie r.-k. godsdienst: Het vak r.-k. godsdienst op het kruispunt van samenleving, onderwijs & kerkgemeenschap*, 21 september 2017.